

Márkus Róbert Zsolt

Az innovatív magyarnyelv- és irodalomoktatás, avagy szövegértés-szövegalkotás a közoktatásban

Az Educatio Nonprofit Kft. szövegértés-szövegalkotás
programcsomagjáról

Kooperatív technikák, projektpedagógia, epochális oktatás, integrált magyar oktatás. Olyan fogalmak ezek, amelyek a közelmúltban – vélhetően – egyre nagyobb teret hódítottak a pedagógiában.

A kizárólag a frontális oktatást megvalósító iskolák felett eljárt az idő. A szabad iskolaválasztási lehetőség bebizonyította az elmúlt évtizedek alatt, hogy egyre nagyobb az igény az innovatív pedagógiai elvet valló általános- és középiskolák iránt. Régóta ismeretes pszichológia tény, hogy minél több érzékszervvel, érzékeléssel és ezen keresztül észleléssel vesz részt a tanuló a tanítási-tanulási folyamatban, annál több információt tud elraktározni a rövid idejű memóriájában, és annál nagyobb eséllyel kapcsolja ezt hozzá a már meglévő hosszú idejű memóriájában tárolt tartalmakhoz. Ezen keresztül létrejön a hatékony tanulás.

Magyar szakos tanárként, iskolaigazgatóként, de oktatási intézményt fenntartóként is éreztem, hogy az elmúlt években egyre nehezebb lett a dolga a pedagógustársadalomnak. Azok a módszertani fogások, azok a technikák, praktikák, amelyek 10–15 éve még működőképesek voltak, hatékonyak bizonyultak, ma már csődöt mondanak az osztályteremben. Sokan, sokszor elmondták már előttem, hogy nagyot változott a világ, nagyon megváltoztak a gyermekek. Ez feltételezhetően így is van. A kérdés csak annyi, hogy kellőképpen változtunk-e mi, pedagógusok is. Illetve mennyit változott a tananyag, ha változott egyáltalán. Lehet-e, kell-e szépirodalmi szövegeken olvasást tanítani a felső tagozatos diákoknak? Mert valljuk be őszintén, sok iskola felső tagozatában ez történik. Hányszor hallhatnánk a magyar iskolák különféle tantermeiből kiszűrődni az alábbi mondatokat pedagógusok szájából: „Erről beszélhetnénk részletesebben, ti is elmondhatnátok az ezzel kapcsolatos ismereteiteket, de akkor nem haladnánk az anyaggal!” Vagy: „Másoljátok le a tábláról a vázlatot, amit felírtam, és holnap ebből felelünk!” Az ilyen és ehhez hasonló mondatok fölött eljárt az idő! Egészen másról kell már szólnia az oktatásnak.

„Hazánk iskolái meglehetősen szelektív jellegűek” – állítja Arató László, az ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskolájának vezető tanára, a Magyar Tanárok Egyesületének elnöke. A tanulók egyéni hátrányainak növekedésében nagy szerepe van az iskolák közötti teljesítménykülönbségek nemzetközi összehasonlításban is feltűnően magas értékének. Ezek azt igazolják, hogy Magyarországon az iskoláknak csupán egy szűk csoportja válogat a jó adottságú gyermekekből, míg más iskolák a pusztán fennmaradásukért küzdenek, s többek között emiatt is éppen a tanulói hátrányok ledolgozásában nem tudnak elég hatékonyak lenni. Az oktatás „tömegessé válásával” az alapkészségek, képességek területén jelentkező problémák egyre szélsőségesebben mutatkoznak meg a hazai iskolákban. Az egyazon évfolyamra járó tanulók közötti különbségek jelentősen megnőnek. Az első osztályban, hatéves korban meglévő ötévesi fejlettségbeli különbség (van, aki a három és fél éves és van, aki a nyolc és fél éves gyermek szintjén van) 16 éves korra a duplájára növekedhet. Az iskolarendszer jelenleg differenciálatlanul kezeli a fenti problémákat. „Az örökölt és máig domináns tanítás-szervezési módok és pedagógiai módszerek alkalmatlanok a megnövekedett különbségekből adódó pedagógiai problémák kezelésére, megoldására” – vélekedik Arató László.

Az említett problémákra reagálva az Educatio Nonprofit Kft. kidolgozott egy igen magas szakmai színvonalú, bár nagy vitákat kiváltó komplex szövegértésszövegalkotási programcsomagot, mely lefedi a közoktatás minden szegmensében (1–12. évfolyam) tanuló diákok magyar nyelv- és irodalomoktatásának innovatív megvalósítását. A programcsomag, amely ilyen formában az egyetlen magyar komplex programcsomag, tartalmazza a tankönyveken túl a tanári kézikönyveket, az értékeléshez használható mérőeszközöket, a kerettantervet, a taneszközöket stb. Olyan anyagok készültek, amelyek élet- és életkorközeli, érdekes szövegekkel gyakoroltatnak, fejlesztenek. A szövegműfajok sokszínűségére törekedtek a program készítői, így modern, mai szövegek, szövegrészetek is bekerültek a fejlesztésbe. S mondhatni, jól megfér egymás mellett Harry Potter és János vitéz is. Továbbá arra is vállalkozik a programcsomag, hogy a különböző szövegtípusokban a gyerekek a szövegekkel műveleteket végezzenek, szöveget alkossanak, elemezzenek, átalakítsanak, kiegészítsenek. Nem irodalmat és nyelvtant kell tanítanunk, hanem a szövegértés, szövegalkotás segítségével kompetenciákat kell fejlesztenünk, méghozzá a nyelvi kompetenciát és a nyelvhasználatot, a kommunikációs kompetenciát, a kulturális kompetenciát, továbbá a helyi igényekhez és egyéni tanulói szintekhez adaptálható tanulási stratégiákat kell segítenünk kifejleszteni tanulóinkban.

Persze egyáltalán nem mindegy, hogy milyen kompetenciákkal bír az a pedagógus, aki mindezeket a tartalmakat segíti kibontakoztatni a gyermekben. A tanári szerepváltozások taglalása nem állt szándékomban e leírás készítésekor, azonban nem mehetünk el mellette szó nélkül, mivel szerves része a pedagógiai innová-

ciónak a pedagógusszerep változása is. A katedrán álló, irányító, vezető tanárból egy igen nehéz és hosszú folyamat következményeképpen a háttérből irányító facilitátorra kell válnia. Olyan szakemberré, aki észrevétlenül vonja be a diákokat a pedagógiai folyamatokba. A facilitátor jelentése: 'valaminek a megkönnyítését, segítségét végző személy'. A pszichoterápiában a facilitátor elnevezést a személyközpontú pszichológia atyja, Carl Rogers vezette be, aki a pszichoterapeuta személyiségének attitűdjét fogalmazta meg a facilitátor fogalomban: Rogers szerint a pszichoterapeutának, vezetőnek, segítőnek, útmutatónak kell lennie ahhoz, hogy a személyiség legtokéletesebb kibontakozását a személyiségben nyugvó eddig fel nem tárt erőforrásokat, tehetséget, pozitív vonásokat engedje felszínre jutni, hogy azok mint hajtóerők, mint egész életen át ható támaszt és lehetőséget nyújtó vonások működjenek a személyiségben. Rogers hitte, hogy, ha a facilitátor ezzel a megengedő, bátorító, támogató és teljes elfogadást mutató attitűddel lép fel a pácienssel szemben, akkor a páciens az addig nyugvó és fel nem fedezett tehetségét és erőforrásait ki tudja bontakoztatni, ez átsegíti traumáin, és később az élet nehéz periódusain. A facilitátor legfontosabb tulajdonsága a vele szemben álló ember teljes elfogadása, a hitelesség és a kongruencia. Carl Roger ezek alapján alkotta meg pedagógusokra is vonatkoztatott elméletét: szerinte a tanár személyiségét is a facilitátor személyiségéhez hasonlóvá kell formálni. Egyértelműen megdőlni látszik az a hipotézis, hogy a tanár a mindentudás birtokosa, és ő adhat át tanítványainak „kénye-kedve” szerint a birtokolt tudásból. Hiszen minden gyermek valamilyen ismeretanyaggal, tudással érkezik, és azt kell felszínre segíteni.

Amikor a fent említett innovatív programcsomag megjelent, olyan anyagok készültek, amelyek mind a műveltségterületi, mind a kereszttantervi, mind pedig a tanórán kívüli kompetenciafejlesztési lehetőségeket lefedik. Moduláris felépítésű, időben átfogja az 1–12. évfolyamok teljes tanulási időszakát. A szövegértési-szövegalkotási kompetenciafejlesztés az életkor tekintetében tehát lefedi a közoktatás egészét. Leginkább szembeütő változás a korábbi, ún. hagyományos magyar oktatás tekintetében (nem szólva most a szövegek modernítéséről, az új típusú módszertani ajánlásokról stb.), hogy a nyelvtan és az irodalom tantárgyak esetében integrált oktatásról beszélünk. A középiskolai programcsomag 11–12. évfolyamán válik újra két tantárggyá, irodalomná és nyelvtanná. Vagyis integrált magyartanításról van szó, ami nem más, mint a nyelv és az irodalom új viszonya. A szövegértés-szövegalkotás kompetenciájának fejlesztése az eddig döntően kronologikusan szervezett irodalomoktatás és a leíró nyelvtan tanítása helyébe az integrált nyelvi-irodalmi-kommunikációs képességek fejlesztését szolgáló magyartanítást állítja. És hogyan képzel el a magyartanítást az innovatív módszertan? A kommunikációs képesség hatékony fejlesztésével, a kommunikáció tudatos stratégiáinak felépítésével különféle közlési helyzetekben és szövegtípusokban; a kommunikációs magatartásmódok és tevékenységek egyszerre kreatív és normatív használatával; az egyéni közlési stratégiák kialakítá-

sával és használatával; a nyelvi norma, illetve az attól való célszerű eltérés lehetőségei közti választás képességével; a nyelvi problémaészlelés képességének folyamatos fejlesztésével; a szövegértési és szövegalkotási automatizmusok kialakítása az egyes szövegtípusok szerkezeti és jelentéstani jellemzőinek felfedeztetésével; a nem verbális önkifejezés képességének fejlesztésével, illetve a partner nem verbális jelzéseinek értelmezésével. Összegezve tehát: különlegessége a szövegértés-szövegalkotás programcsomagnak, hogy a korábban megszo- kott kronologikusságot teljes mértékben nélkülözi, ezen kívül pedig olyan modern szövegeket emel be az oktatásba, amelyek eddig nem voltak jellemzőek. Az alapfokú oktatás első szakaszában a programcsomag a késleltetett írás- és olvasástanítást szorgalmazza a már-már gyakorlattá váló rohamtempóban olvasni- írni tanító tankönyvekkel ellentétben. Ahhoz, hogy ezt a hatalmas méretű innovációt gördülékenyen el tudja fogadtatni a fejlesztők közössége a használókkal, a pedagógusokkal, természetesen szükség volt egy szakmailag legitim fejlesztő teamre, valamint egy szintén makulátlan bíráló bizottságra. Az Educatio Nonprofit Kft. programcsomag-fejlesztő munkáját a szövegértés-szövegalkotás kompetenciaterületen egy szakmai bizottság segítette, amely bizottság minden tagja megfelelő kompetenciákkal rendelkezik a magyar nyelv és irodalom területén.

A tagok:

Dr. Bánréti Zoltán tudományos igazgatóhelyettes, MTA Nyelvtudományi Intézet

Dr. Bókay Antal tanszékvezető egyetemi tanár, PTE

Chachesz Erzsébet docens, Veszprémi Egyetem

Dr. Cserhalmi Zsuzsa egyetemi oktató, ELTE

Dr. Győri János középiskolai tanár, ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskola

Hajas Zsuzsanna szaktanácsadó, Debrecen

Kereszty Zsuzsa főiskolai docens, ELTE TÓFK

Lányi Marietta szakmai vezető, Gyermek Ház

R. Szilágyi Imréné pedagógiai szakértő

Dr. Schein Gábor egyetemi oktató, ELTE

Tóth László pszichológus, Debreceni Egyetem

Érdekessége még a programcsomagoknak, hogy egyszerre három típusuk készült el, sok-sok fejlesztő, szakember és használó segítségével: az A, a B és a C típus. Az A típusú olyan eredeti, integrált nyelvi-irodalmi programot kínál, amelynek középpontjában a szövegértés-szövegalkotás fejlesztése áll. A programok alapfokon és középfokon az év összes tanóráját lefedik, vagyis teljes tanórai lefedettséget biztosítanak az adott kompetenciaterülethez tartozó műveltségterületi tantárgy esetében. Konkrétan a szövegértés-szövegalkotás esetében a magyar nyelv- és irodalomórák egész éves óraszámának lefedettségét biztosítja. A B típusú anyagok a kereshetőségi programcsomagok, amelyek az adott kompetenciát

más műveltségterületek anyagába ágyazva fejlesztik. A műveltségterületek mindegyikében megjelenik a szövegértés-szövegalkotás fejlesztése. A C típus a tanórán kívüli, de iskolai keretek között felhasználható programcsomagok gyűjteménye. A kompetencia fejlesztésére a programnak ez a része a tanórán kívüli lehetőségeket veszi számba.

A programcsomagok lehetőséget nyújtanak a felzárkóztatáshoz és a tehetség-gondozáshoz egyaránt. A szövegértés-szövegalkotás minden tanórát érintő kompetenciaterület, de leginkább a magyarórán teljesebben ki. A modern piaci viszonyok és értékrendek, illetve a modern tömegkultúra sokféle formájának térnyerése átalakították mind az észlelés és a befogadás természetét, mind a szabadidő-eltöltési szokásokat. A fejlesztés egyik kulcskérdése a nyelvtan és az irodalom tantárgy viszonyának tisztázása. A hangsúly az anyanyelv működésének ismeretére, a mindennapi nyelvhasználatra és a kommunikációs készségek, képességek fejlesztésére tevődik, a hagyományos leíró nyelvtan tanítása helyett a kreatív nyelvhasználat fejlesztését javasolja előtérbe helyezni: az anyanyelvi kompetencia fejlesztése a cél. A kommunikációs képességfejlesztés feltétele a szövegértési-szövegalkotási kompetencia fejlesztésének.

Az elmúlt közel két évben általános és középiskolai magyar szakos pedagógusok százait kíséreltem meg megfertőzni a fenti ismeretekkel – akkreditált 30 órás pedagógus-továbbképzések keretén belül. Hol kisebb, hol nagyobb sikerrel. Az egyértelműen elmondható, hogy a leginnovatívabb kollégák az általános iskolákban dolgoznak, és minél magasabb fokát vesszük górcső alá az oktatásnak, annál inkább kétkedővé, gyanakvóvá, ill. szkeptikussá válnak a tanárok. Azonban az egyértelmű konklúzió lehet, hogy legalább a módszertani újdonságok ismerete, esetenkénti alkalmazása új lehetőségeket teremthet a XXI. század oktatásában!

Merjünk megújulni, próbáljuk ki az újat! Óráink előnyére válhat, sőt! A diákok előnyére.